

# Dagens JO ett hot mot rättsstaten

På senare år har Justitieombudsmannen varit överdrivet välvilligt inställd till myndigheter. Nutida JO bryr sig inte ens om att försöka utreda om allmänhetens klagomål på myndigheter är befogade, utan utgår från att myndigheternas uppgifter är korrekta. Annat var det på Alfred Bexelius tid som JO under 1956-72. I dag får Europadomstolen därför pröva alltfler klagomål som inte reds ut på hemmaplan - JO måste därför upphöra att se medborgarna som rättshaverister och myndigheterna som felfria. Det skriver i dag Brita Sundberg-Weitman, tidigare ordförande för medborgarrättsrörelsen och lagman, samt författare till den nyutkomna boken "Sverige och Rättsstaten på 2000-talet".

**Hur står det i dag till med** den svenska rättsstaten? Finns det verksamma medel mot att myndigheter missbrukar den offentliga makten? Den Europeiska unionen (EU) ställer krav på medlemsstaterna att upprätthålla rättsstatliga principer, inte bara vid tillämpning av den gemensamma rätten utan - numera - också när det gäller statens interna förhållanden. Kravet tillkom i samband med att tidigare satellitstater till Sovjetunionen kom i fråga som medlemsstater. Vid sin prövning om kandidatstater motsvarar rättsstatens krav har EU-kommissionen bland annat fäst sig vid tre komponenter: att regering och myndigheter respekterar lagen, att domstolarna är självständiga under lagen och att det finns verksamma medel mot missbruk av den offentliga makten.

**Någon författningsdomstol har** inte Sverige. Men vi har i alla fall Riksdagens Ombudsmän (Justitieombudsmännen, JO) som fått efterföljare i många andra länder. Även EU har en JO. En institution för oss svenskar att vara stolta över, således - "ärat ditt namn flög över jorden"! JO-ämbetet tillkom som en nyhet i 1809 års regeringsform. Tanken var att JO skulle vaka över att domare och ämbetsmän efterlevde lagen, så att medborgarnas rättigheter inte "trampades av smådespoter i landsorterna". Alltjämt gäller, nu enligt 1974 års regeringsform, att JO skall ha tillsyn över "tillämpningen i offentlig verksamhet av lagar och andra författningar".

**JO har av tradition** varit vaksam när det gäller vad man skulle kunna kalla klassisk myndighetsutövning, till exempel polisen. Så är det fortfarande. På senare år har JO däremot varit mycket välvilligt inställd till myndigheter som förutsätts vara "goda", dit hör exempelvis myndigheter som arbetar med sociala frågor. Den inställningen går ut över medborgare som har klagomål på området.

**Enligt lag med** instruktion för Riksdagens ombudsmän - numera fyra till antalet - ska JO "särskilt tillse att domstolar och förvaltningsmyndigheter i sin verksamhet iakttagit regeringsformens bud om saklighet och opartiskhet och att medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter ej träs för när i den offentliga verksamheten". Hur sköter nutida JO den uppgiften? Ja, i vart fall inte på det sätt som Alfred Bexelius (JO under åren 1956-72) ansåg att den borde skötas. Jag har studerat 169 klagomål mot sociala myndigheter som under tiden maj 2002- februari 2005 behandlats av JO, och jag har jämfört dem med en bok av Alfred Bexelius om JO-ämbetet.

**I många fall** (där JO överhuvudtaget gör något för att utreda klagomålen) har myndigheten en annan version av vad som hänt. Bexelius ansåg på sin tid att sådana frågor måste utredas av JO, eventuellt genom förhör. Nutida JO bryr sig inte ens om att försöka utreda om klagomålen har fog för sig utan utgår från att myndigheternas uppgifter är korrekta. Bexelius ansåg vidare

att JO inte får avfärda klagomål med motiveringen att beslut kan överklagas till domstol. Med en sådan praxis, menade Bexelius, kommer frågan om tjänstefel begåtts inte under bedömning. Nutida JO har en annan inställning: "Sådana tvångsåtgärder som här är i fråga prövas av domstol och den part som anser att det finns felaktigheter och brister i nämndens uppgifter kan påpeka detta för domstolen."

**När en klagande** säger sig ha blivit utsatt för kränkande behandling av myndigheten, avfärdar nutida JO klagomålet med följande floskel. "Det ligger i sakens natur att en tjänsteman vid en myndighet skall uppträda oklanderligt mot allmänheten. Kränkande beteende kan naturligtvis inte accepteras. Jag förutsätter därvid att berörd myndighet väl känner till hur en tjänsteman skall uppträda i kontakterna med allmänheten."

**Det nya synsättet** tycks ha introducerats av JO Tor Sverne på 1980-talet. Då förekom i debatten särskilt två fall där barn blivit tvångsomhändertagna. JO Sverne fann inte fog för mödrarnas klagomål, men när de vänt sig till Europakommissionen för mänskliga rättigheter (numera sammanslagen med Europadomstolen) fann den svenska regeringen för gott att genom förlikning ersätta de klagande med betydande belopp. Numera har det starkt utökade antalet klagomål som Europadomstolen tar emot (genom att så många fler stater godtar domstolens jurisdiktion) gjort att över 100 000 klagomål står i kö för prövning.

**Därmed har det** blivit ännu viktigare att vi har justitieombudsmän som fungerar i enlighet med sina uppgifter. Det kan inte godtas att JO fortsätter att avfärda klagomål på det lättvindiga sätt som jag här har beskrivit. Idén att den enskilda människan har en själ och ett samvete tillhör kärnan i rättsstaten. Allmän välvilja räcker inte. Hednatidens träl anses i allmänhet ha varit väl behandlad av sin husbonde. Men han saknade lagens skydd: det var innebörden av att vara träl.

Köp boken:

## Sverige och rättsstaten på 2000-talet

Författare: [Sundberg-Weitman Brita](#)  
Titel: Sverige och rättsstaten på 2000-talet  
Utgivningsår: 2008  
Omfång: 205 sid.  
Förlag: Jure  
ISBN: 9789172233294

Brita Sundberg-Weitman skrev år 1985 den mycket uppmärksammade "Rättsstaten åter" som skapade en livlig debatt om hur det stod till med Sverige som rättsstat. I denna nya bok beskriver hon vad som hänt sedan dess, särskilt vad gäller gränserna för godtycklig maktutövning, vilket säkerligen kommer att gjuta nytt liv i debatten.

Är Sverige på 2000-talet en rättsstat? Är domstolarna självständiga under lagen? Uppfyller JO sin skyldighet att "särskilt tillse att domstolar och förvaltningsmyndigheter i sin verksamhet iakttagit regeringsformens bud om saklighet och opartiskhet och att medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter ej träds för när i den offentliga verksamheten"? Dessa och andra, näraliggande frågor behandlas i denna bok, bland annat i ljuset av JO-beslut. I en bilaga redovisas 169 JO-beslut i fall som gäller sociala myndigheters verksamhet till skydd för barn.

Brita Sundberg-Weitman är född år 1934 och har i sitt yrkesverksamma liv varit docent i civilrätt och folkrätt vid Stockholms universitet, hovrättsråd i Svea hovrätt och lagman i Solna tingsrätt.

Hon har tidigare skrivit böckerna Nondiskriminering i EEC 1973, Discrimination on Grounds of Nationality 1977, Saklighet och godtycke i rättskipning och förvaltning 1981 och Rättsstaten Åter! 1985.